

Šiuolaikinės švietimo raidos ypatumai Europos Sąjungos šalyse

Ramutė Kučinskienė

Klaipėdos universitetas

Europos Sąjungai (ES) priklauso gana skirtingos savo istorija, socialiniu ir ekonominiu lygiu bei švietimo tradicijomis ir laimėjimais šalys (Danija, Švedija, Suomija, Prancūzija, Ispanija, Graikija, Vokietija, Belgija, Portugalija, Jungtinė Karalystė, Liuksemburgas, Austrija, Italija, Olandija). Pastaruoju metu jos vis labiau telkia pastangas ieškodamos bendrų sprendimų aktualiosioms vaikų ir jaunimo ugdymo problemoms spręsti.

Straipsnyje apžvelgsime **bendriausias pastarųjų poros dešimtmečių švietimo kaitos ypatybes ir tendencijas ES šalyse**. Ypač daug dėmesio skirsime šiems klausimams:

1. Švietimo tikslai.
2. Mokymo turinys.
3. Mokytojų veikla ir rengimas.
4. Pagalba moksleiviams.

1. Švietimo tikslai

Iš esmės privalomojo mokymosi tikslai visais laikais buvo ir tebėra tie patys: suteikti visiems piliečiams pagrindinių žinių, gebėjimų ir įgūdžių, reikalingų socialinei integracijai visuomenėje. Kadangi socialinės aplinkybės ir reikalavimai švietimui darosi vis sudėtingesni ir įvairesni, švietimo tikslų dagelyje šalių labai padaugėjo. Dėl daugelyje šalių vykusios de-

centralizacijos reikėjo daugiau dėmesio skirti regioniniams ugdymo aspektams, daug korektyvų atsirado dėl nuolat kintančios ir sunkiai prognozuojamos padėties darbo rinkoje bei sparčiai intensyvėjančių gyventojų migracijos mastų. Įtakos bendrųjų švietimo tikslų kaitai turėjo ir tokie edukaciniai pokyčiai kaip tęstinio ugdymo(si) sklaida, švietimo decentralizacijos (Belgija, Ispanija, Portugalija, Suomija) arba atvirkščiai – didesnio ugdymo unifikavimo (Švedija, Anglija ir Velsas bei Šiaurės Airija) pastangos.

Pagal OECD klasifikaciją visus privalomojo ugdymo prioritetinius tikslus ES šalyse galima apibūdinti šiomis 6 kategorijomis.

1. Lygių socialinių galimybių užtikrinimas visiems piliečiams;
2. Visi gyventojai turi įgyti bendrąjį išsilavinimą;
3. Skatinti stabilumą ir socialinius pokyčius;
4. Rengti vaikus suaugusiųjų gyvenimui;
5. Skiepyti motyvaciją tęstiniam ugdymui(si) visą gyvenimą ir adaptacijai nuolat kintančioje visuomenėje;
6. Individo asmeninis tobulėjimas ir gerovė (A Decade..., 1997, p. 5).

Pakomentuosime kiekvieną iš šių tikslų išsamiau.

1. **Galimybių lygybė.** Visose ES šalyse ir asocijuotose narėse siekiama išvengti ar pa-

naikinti bet kokias socialinės, ekonominės, finzinės, psichinės, religinės, lyčių ar bet kokios kitos diskriminacijos galimybes siekiant išsilavinimo. „Nelygius“ vaikus siekiama „padaryti lygius“, t. y. kompensuoti nelygybę (įvestas nemokamas ir/ar daug laisvesnis patekimas į mokyklas Belgijoje, Graikijoje, Ispanijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Portugalijoje, Škotijoje). Belgija, Ispanija, Liuksemburgas ir Portugalija prailgino mokymosi trukmę ir padidino mokinių skaičių, o prieš keletą metų tai jau buvo įgyvendinusios Šiaurės šalys. Visuotinai įsigali „moksleivių su specialiais poreikiais“ įvardijimas (vietoje „invalidai“ ar „neįgalūs“), kuriems gali būti reikalinga kitokia kokybinių ir kiekybinių požūriu pedagoginė pagalba. Kompensuojančio ugdymo plėtra leidžia vis mažiau ir mažiau vaikų perkelti į specialiojo ugdymo institucijas, integruojant juos į bendrojo lavinimo mokyklas, nors tai reikalauja papildomų žmogiškųjų, materialinių ir finansinių investicijų, specifinės mokslinės pagalbos mokyklai.

2. Pagrindinio išsilavinimo suteikimas visiems gyventojams. Galima pastebėti tam tikrų skirtumų tarp to, kas įvairiose šalyse laikoma „pagrindiniu išsilavinimu“ ir kaip suprantamas svarbiausias jo rezultatas „informuotas pilietis“, pagal kokius kriterijus apibūdinami laimėjimai. Ryškios dvi pagrindinės tendencijos: prailginti privalomojo mokymosi trukmę arba papildyti mokymosi planus naujais kursais. Dažniausiai minimi siekiai „įgyti bazinių įgūdžių“ ar „esmines žinias“ pastaruoju metu yra smarkiai pakitę savo turiniu, tai ypač akivaizdžiai matyti, kai kalbėsime apie mokymo turinio pokyčius.

3. Stabilumo ir socialinių pokyčių skatinimas. Atrodantys vienas kitam prieštaraujantys, iš tikrųjų šie tikslai laikomi vienas kitą papildančiais. Privalomojo mokymosi metu siekiama perduoti žinias, t. y. tam tikrą istorinį-

kultūrinį palikimą, tos šalies ir žmogiškąsias vertybes ir pan. Kita vertus, ugdymas turi stimuluoti inovacijas ir socialinį mobilumą, kad jaunoji karta dar daugiau pasiektų nei anksčiau. Tačiau, neturint gilių „šaknų“ praeityje, neįmanoma kurti naujos gražios ateities, neperėmus tam tikrų visuomenėje egzistuojančių tradicijų ir socialinių institucijų vaidmens, gali nebūti socialinio stabilumo. Dėl to ypač ryškus autonomiškų regioninių interesų gerbimas, didėjantis visuomenės dalyvavimas švietimo reikaluose, lokalinių kultūrų gerėnimo pažinimo ir gerbimo prioritetai. Mažumų balsai darosi vis labiau girdimi ir veikiančios kultūrinę situaciją daugelyje šalių.

4. Vaikų rengimas darbui, laisvalaikiui, šeimai ir visuomenei. Prof. Fr. G. Malizia, aptardamas pagrindines ugdymo Europos bendrijoje kryptis, akcentuoja ryškią tendenciją į mokomąjį procesą įtraukti profesinio orientavimo dalykus, pabrėžiant jo ugdomąjį ir nuolatinį (biodrominį) pobūdį; būtinybę žadinti ir ugdyti „jaunimo verslininkystės dvasią“. Pripažįstant, jog psichologinė pagalba ir testavimas „praranda svarbiausių vaidmenį“, siekiama kurti orientavimo tarnybas, bendrai su mokytojais, kitaip sakant, suprantamas **ugdomas**, pedagoginis profesinio orientavimo aspektas (Fr. G. Malizia, 1995, p. 20–21). Tačiau pabrėžiama, jog anksčiau, industrinės visuomenės laikotarpiu, akcentuotas jaunosios kartos rengimas darbui dabar tebėra labai svarbus, tačiau ne vienintelis ir ne pats svarbiausias tikslas. Tiesa, darbo pasaulis dabar yra labai sudėtingas ir nuolat kintantis, tačiau ne mažiau reikšmingi šiuolaikinio žmogaus gyvenimui tampa ir laisvalaikis (tiek kiekybine, tiek kokybine prasme pakitęs pastaruoju laiku labai žymiai), asmens pasirengimas atlikti šeimos ir visuomenės nario vaidmenis.

5. Motyvacijos tęstiniam ugdymui (si) ir pasirengimui gyvenimui nuolat kintančioje vi-

suomenėje skatinimas. Akcentuojami siekiai pritraukti kuo daugiau jaunimo į neprivalomojo mokymo sistemą, kurią siekiama padaryti atvirą ir lanksčią jaunimo ir suaugusiųjų kūrybingumui ugdyti.

6. Vaikų gerovė mokykloje. Kiti tikslai daugiau skirti laikui po mokyklos baigimo, tačiau vis labiau pradedama rūpintis mokymosi mokykloje laikotarpio gerove vaikui, esamomis problemomis, vaiko supratimu, jog mokykla tenkina visus jo dabartinius poreikius. Mokykla turi būti vertinga ne tik ateities požiūriu, bet jau dabar. Visos šalys tai turi galvoje, ir nors tiesiogiai tokio tikslo neformuluoja, jį galima pastebėti siekiuose ugdyti harmoningą asmenybę, siekti jos visų galių atsiskleidimo ir pan. Vienintelė šalis, iškėlusį vaikų asmeninio ugdymosi ir komforto mokykloje siekius yra Belgija. Kitos šalys akcentuoja paramą psichiniam vaiko ugdymuisi (Olandijos pradinė mokykla), vaiko individualių poreikių tenkinimą (Jungtinė Karalystė), bendrą vaikų gerovę ir įsitraukimą į visuomenę (Graikija, Airija).

Baigiant galima daryti išvadą, kad ES šalių ir šalių asocijuotų narių pradinio ir **bendrojo lavinimo mokyklos tikslai yra labai panašūs**, labiau pasigilinus galima būtų pastebėti tik menkus niuansus, priklausančius nuo tam tikrų šalių tradicijų.

2. Mokymo turinys

Pastaraisiais metais visose ES šalyse yra įvykę švietimo sistemų struktūrinių pertvarkymų, kurie turėjo įtakos privalomajam mokymui, ir jo turinio pokyčiams atsirasti. Daugiau nei pusėje ES šalių neseniai buvo pratęsta privalomojo mokymosi trukmė iki 15–16 m. arba paankstinant mokyklos lankymo pradžią (nuo 5 ar 6, kartais netgi nuo 4 m.), arba nukeliant mokyklos baigimo laiką. Beveik visose šalyse privalomas mokymasis yra tapatus privalomam mokyk-

los lankymui ir yra nemokamas. Švietimo valdyme ryškėjančios decentralizacijos tendencijos (nors už visą švietimo sistemos kontrolę atsakingos švietimo ministerijos) ir didėjantis visuomenės dalyvavimas sprendžiant švietimo problemas pastebimos visose švietimo srityse (mokymo turinio sudarymas, mokytojų atranka ir vertinimas, finansavimo reikalai). Priimant sprendimus ryški kelių lygių (centrinė valdžia, regioninė valdžia, vietos valdžia ir mokykla) įtaka (A Decade..., 1997, p. 4).

Štai kai kurios reformos, sąlygojusios daugiau mokymo turinio pokyčių ES šalyse:

- 1990 m. Ispanija pratęsė privalomojo mokymosi trukmę iki 16 m.
- Portugalijos 1986-ųjų ir 1989-ųjų metų įstatymai pratęsė privalomojo mokymosi trukmę ir padarė įvairių švietimo sistemos struktūros pertvarkymų.
- Belgija 1983 m. pratęsė privalomą mokymąsi iki 18 m.
- Vokietijos susijungimas 1990 m. privertė ieškoti naujo bendro ir ekvivalentiško mokymo turinio visos šalies mokykloms.
- Liuksemburge vienais metais buvo pailginta privalomojo mokymosi trukmė, 1984 m. pertvarkytas profesinis rengimas, 1989 m. nauji mokymo planai įvesti pradžios mokyklose, 1990 m. – bendrojo lavinimo ir techninio profilio vidurinėse mokyklose.
- Olandijoje 1985 m. pertvarkytas ikimokyklinukų ir pradinukų mokymas.

Net ir tose šalyse, kuriose nevyko švietimo sistemos struktūrinė pertvarka, nauji požiūriai į privalomojo mokymo tikslus ir jo organizavimą sukėlė mokymo turinio pokyčius (Vokietija, Prancūzija, Graikija, Italija, Austrija, Suomija, Jungtinė Karalystė, Islandija).

Sudarant naujus mokymo planus, matyti **mažesnio unififikavimo ir centrinės valdžios kišimosi tendencija kartu didėjant žemesniojo lygmens ir pačios mokyklos sprendimams ir at-**

sakomybei. Tačiau yra ir išimčių – tai Anglija, Velsas ir Šiaurės Airija, kuriose jau anksčiau pagal nusistovėjusią tvarką mokyklos ir vietinė valdžia turėjo autonomiją sudarant mokymo planus, kuriuos [paskui deleguodavo centrinei valdžiai. Taigi šalys, anksčiau turėjusios vietinės valdžios reguliuojamą mokymo turinį, dabar siekia unifikuoti visai šaliai skirto bendro mokymo turinio pagrindų, o šalys, iki šiol turėjusios centrinės valdžios apibrėžtą mokymo turinį, dabar siekia didesnio lankstumo, centrinės valdžios teikiamų gairių, kurios būtų detalizuojamos kaip mokymo planai jau žemesniųjų grandžių. Tai pastebima ir vertinant švietimo sistemos, kai vertinimo kriterijus suformuluoja centras, o jų taikymą ir visą vertinimo vykdymą perduoda vietos institucijoms. Taigi mes pastebime „pusiaukelės“ tarp centralizacijos ir decentralizacijos poziciją, kai valstybė nustato minimalius reikalavimus, garantuojančius ugdymo homogeniškumą visoje teritorijoje, paliekant galimybę modifikuoti atitinkamai atsižvelgiant į poreikius. Labiausiai decentralizavimas svarstytas švietimo finansavimo srityje, tačiau pagrindinės lėšos švietimui skiria ir finansiškai atsako už tai valstybė.

Mokyklų valdyme pastebima mokyklų autonomijos ir pareigų bei atsakomybės didinimo tendencija. Labiau dalyvauja mokyklos valdyme bendruomenė. Visų ES šalių mokyklų valdymo struktūrose pastaraisiais metais atsirado atstovų iš visų pedagoginės bendruomenės sluoksnių. Vienose šalyse mokyklų vadovai renkami iš mokytojų, kitose skiriami specialų pasirengimą turintys ir ne pedagoginės bendruomenės žmonės. Ryškėja tendencija mokyklų vadovavimui taikyti verslo vadybos modelius.

Pastaruoju metu mokymo turinio klausimai ES šalyse darosi **komplikuotesni** dėl šių priežasčių: pripažįstant kiekvieno mokinio individualius skirtumus ir poreikius bei teisę juos tinkamai tenkinti savo mokykloje, susiduria-

ma su vis didesne diversifikacijos problema, nes ES viduje (ypač įvedus Europos pilietybę) labai padidėjo žmonių migracija; be to, daug žmonių atvyksta ieškoti geresnio gyvenimo iš kitų Rytų ir Centrinės Europos, Azijos, Afrikos, Amerikos šalių. Vienoje klasėje atsiranda vis daugiau vaikų, kurių skirtinga gimtoji kalba ir kultūrinės tradicijos. Todėl dauguma ES šalių susiduria su problema, kaip apibrėžti mokymo turinio esmę, bendrą ir privalomą visiems besimokantiems. Ypač sunkiai šias problemas sekasi spręsti toms šalims (pvz., Anglijai ir Velsui), kuriose mokyklų autonomija tradiciškai buvo gana didelė ir nacionalinio mokymo plano bei standartizavimo įvedimas sukėlė labai daug diskusijų.

Privalomojo mokymo plano įvedimas laisvosios rinkos šalyse yra labai sudėtingas, kadangi daug žmonių kasmet nepajėgia susirasti darbo ir tampa bedarbiais. Paprastai daug priekaištų dėl to tenka švietimo sistemai, kuri, teigiama, nesugeba parengti jaunosios kartos pagal visuomenės poreikiams. Be to, žinių kaita vyksta taip intensyviai, kad vis naujų ir naujų žinių turi būti įtraukiama į privalomąjį mokymąsi. Visuomenė reikalauja, kad mokykla, kaip institucija, prisiimtų vis naujų funkcijų ir atsakomybę, taip pat jau ne tik už žinių perteikimą, bet už visuminio asmenybės ugdymosi ir integracijos į visuomenę sėkmę, kaip matėme aptardami bendruosius ugdymo tikslus (Study Group..., 1997, p. 20–21).

Tad kaipgi apibrėžti, kas yra **baziniai (t. y. esminiai, pagrindiniai, svarbiausi) įgūdžiai ir žinios, būtiniausi tinkamam jauno žmogaus adaptavimuisi šiuolaikinėje išsivysčiusioje visuomenėje?** Suprantama, jog reikia naujų žinių ir įgūdžių, toli pralenkiančių buvusio „raštingo“ (mokančio skaityti, rašyti, skaičiuoti) žmogaus gebėjimus. Galima išskirti keletą labiausiai daugelyje šalių mokymo planų reformų akcentuojamų požiūrių ir pertvarkymų.

1. Matematika ir valstybinė kalba (kalbos) visose šalyse laikomi pamatiniais dalykais, kurių dėka gali būti sėkmingai vykdomas visas tolesnis mokymas(is).

2. Nacionalinių kalbų mokymasis. Nors daugiakalbystė ES nuolat plinta, laikomasi nuostatos, jog tolesniam socialiniam stabilumui ir kultūriniam lygiui palaikyti būtina, kad mokiniai mokėtų savo tėvų kalbą, ypač tuose regionuose, kur gyventojų dauguma kalba nevalstybine kalba. Tai labai būdinga Belgijai, Ispanijai, Suomijai, Airijai, Škotijai ir Velsui bei Liuksemburgiui.

3. Svetimų kalbų mokymasis. Daugelyje šalių spartėja ekonominė, politinė ir socialinė integracija ir todėl stiprinamas svetimų kalbų mokymasis: jis tampa privalomas absoliučiai visose šalyse, ilgėja kalbų mokymosi trukmė (svetimos kalbos pradėdama mokytis anksčiau nei iki tol), kai kurios šalys įveda dviejų svetimų kalbų mokymąsi.

Pavyzdžiui, Danijoje anglų kalbos (daugelyje šalių tai pirmoji svetima kalba) mokymas pradėdamas nuo 4 klasės, Vokietijoje svetimoms kalboms siūloma pradėti mokytis nuo 6 metų, Graikijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Austrijoje, Olandijoje svetimoms kalboms mokymasis prasideda pradžios mokykloje 2–3 klasėse, tačiau yra siūlymų paankstinti, netgi pradėti pirmoje klasėje. Suomijos pradžios mokykloje (1–6 kl.) nuo 1993 m., greta gimtosios kalbos (suomių arba švedų), privaloma mokytis dar vienos kalbos, ir dar vieną kalbą galima pasirinkti. 7–9 klasėse privaloma mokytis jau dviejų svetimų kalbų (viena iš jų turi būti antroji valstybinė kalba). Be to, mokiniai skatinami mokytis ir dar daugiau kalbų per papildomų ar pasirenkamų kursų užsiėmimus. Angliškai kalbančiuose kraštuose rūpesčių dėl kalbų mokymosi mažiau (kad tik visi mokėtų angliškai!), čia svetimų kalbų mokytis kol kas pradėdamas tik nuo 10–11 m.

4. Naujų informacijos kaupimo, apdorojimo ir perdavimo technologijų diegimas. Kompiuterinis raštingumas tapo būtinas visų ES šalių ir jos asocijuotų narių kasdienio gyvenimo atributas, todėl kompiuteriai greitai pasklido po mokyklas (pvz., 1992 m. 90 proc. Islandijos mokyklų prisijungė prie interneto). Todėl artimiausioje ateityje planuojami radikalūs ir neišvengiami mokymo priemonių ir technologijų pokyčiai.

5. Pilietinis ir socialinis ugdymas. Šiuolaikinis jaunimas nuolat gauna labai daug naujos ir gyvybiškai svarbios informacijos per masinės komunikacijos priemones. Tai suprasti, racionaliai vertinti ir interpretuoti reikia tam tikrų tarpdisciplininių (integruotų) žinių ir įgūdžių. Poindustrinėse visuomenėse tradicinės vertybių sistemos nyksta arba neatitinka dabartinės situacijos, todėl švietimo funkcija laikoma tam tikros naujų vertybių sistemos, leidžiančios jaunimui elgtis etiška ir racionaliai, diegimas ir puoselėjimas. Visos šalys ėmėsi tam tikrų priemonių šioje srityje, nors konkretūs sprendimai gali šiek tiek skirtis. Pavyzdžiui, Vokietija, Škotija, Graikija, Airija skatina įvairių dalykų mokytojus atkreipti dėmesį į aplinkos ir sveikatos dalykus. Ispanija įvedė integruotas temas iš pilietinio ir dorovinio ugdymo bei lygių galimybių sričių, Olandija pradinukams siūlo pamokas apie religinius ir idėjinius judėjimus, Portugalijos moksleiviai klauso pasikaitų kurso „Asmeninis ir socialinis ugdymas“, kurio turinys apima klausimus nuo aplinkos studijų iki nelaimingų atsitikimų prevencijos. Suomija nuo 1985 m. daug dėmesio skiria tautinei kultūrai ir tarptautiniam bendradarbiavimui bei lyčių lygybės problemoms, taip pat aplinkosaugai, neseniai privalomas tapo etikos mokymasis. Anglija ir Velsas 1988 m. į nacionalinius (privalomus) mokymo planus įtraukė aplinkos, asmeninio ir daugiakultūrio bei socialinio ugdymo dalykus. Islandijoje, gre-

ta jau įprastų aplinkos ir lygių galimybių studijų, teikiama tam tikrų žinių apie narkomanijos prevenciją. Norvegijoje mokiniams privaloma dalyvauti socialiniuose ir kultūriniuose užsiėmimuose.

6. Europietiškojo dimensijų diegimas švietime. Visose šalyse integruota mokymo planų dalimi bendrojo lavinimo mokyklose ir mokytojų rengimo programose tapo pastangos skiepyti europietiškojo identitetą, t. y. supažindinti su Europos civilizacijos vertybėmis ir šiuolaikiniais europietiško gyvenimo būdo pagrindais, kurie padeda kurti ir saugoti demokratiją, socialinį teisingumą ir pagarbą žmogaus teisėms. Nors šie siekiai ir nėra tiesiogiai paminėti ES šalių švietimo dokumentuose, apie juos dažnai byloja pastaruoju metu priimami švietimo politikos sprendimai, kaip antai dėmesys Europos kalbų mokymuisi, jos tautų istorijai ir pan. Pavyzdžiui, Vokietijoje švietimo ir kultūros konferencijoje svarstyta, kokia galėtų būti mokyklos „europietiškoji“ misija ir nutarta, jog mokytojai privalo supažindinti moksleivius su ES vykstančiais integracijos procesais ir dalyvauti konsoliduojant jaunimą siekti europietiško identiteto.

7. Intelektualinių įgūdžių ir mąstymo strategijos įgijimas. Ypač svarbiais laikomi mokymuisi ateityje instrumentiniai įgūdžiai, reikalingi kritiškai ir nekonformistiškai priimti ir vertinti bei kūrybingai taikyti naują informaciją. Socialiai priimtinos nuostatos ir tinkami intelektualinės veiklos įgūdžiai, gebėjimas panaudoti savo intelektualinius gebėjimus vertinami labiau negu gausybės faktų ir skaičių žinojimas. Puikus pavyzdys yra Liuksemburgo mokymo planas (1989), kuriame teigiama, jog gerai žinoma, kad rašymas, skaitymas ir aritmetika yra esminiai įgūdžiai, tačiau mąstymo įgūdžių tobulinimas, gebėjimas spręsti problemas ir mokėjimas bendrauti yra tokie pat, o gal net dar svarbesni. Portugalijoje akcentuojama mo-

kėjimas dirbti individualiai ir grupėje, ne mokomųjų dalykų labai svarbūs mokymo turinio komponentai pabrėžiami ir Ispanijos, Italijos, Olandijos, Suomijos ir kitų šalių mokymo planuose. Pastebima atskirų dalykų įtraukimo į platesnius tematinius ciklus tendencija bei jų mokymuisi skiriamas laiko skirstymas ne metais, o pakopomis ar ciklais, galinčiais trukti net keletą metų. Dominuoja į mokinį orientuotos (pedocentristinės) mokymo metodikos, „mokymasis atrandant“, lemiamą vaidmenį šių šalių pedagogikoje vaidina konstruktyvizmo psichologijos teorijos. Vertinimas yra dažniausiai visuminio, tęstinio ir formuojamojo tipo (priešingas suformuojančiam ir pažymiais grįstam). Anksčiau taikyti perėjimo iš pradžios į vidurinę mokyklą egzaminai panaikinti (A Decade..., 1997).

3. Mokytojų veikla ir rengimas

Švietimo sistemos struktūros, ugdymo tikslų ir mokymo turinio kaita palietė ir kasdienį mokytojų darbą klasėje. Ugdymo demokratizavimas ir ugdymo turinio standartizavimas įpareigoja sudaryti vienodas galimybes labai įvairių galimybių ir poreikių bei nuostatų mokyklos atžvilgiu vaikams. Mokytojas yra vienas prieš šį margą mokinių būrį. Būtina kiekvieną labai gerai pažinti, kad būtų tinkamai individualizuotas ir diferencijuotas jų poreikių tenkinimas. Specialiųjų poreikių vaikams privalu irgi adaptuoti bendrąjį mokymo turinį pagal jų galimybes. Didėjant socialiniam mobilumui ES viduje ir iš išorės, mokytojo darbas su įvairių kultūrų ir skirtingomis gimtosiomis kalbomis kalbančiais vaikais darosi labai sudėtingas. Nauja informacija ir komunikacijos technologijos anksčiau įgytą profesinį išsilavinimą daro mažai naudingą sprendžiant šiuolaikinius ugdymo uždavinius. Šiuolaikinė ugdymo samprata reikalauja iš mokytojų ne tik mokymo,

bet ir atsakomybės už visuminį mokinio asmenybės, jo psichinio ir emocinio ugdymosi sėkmę. Be to, šiuolaikiniai mokytojai privalo turėti ir švietimo administravimo gebėjimų, mokyklai tampant atvira socialine institucija, būtina gebėti bendrauti su šeima ir kitomis socialinėmis institucijomis sprendžiant aktualias ir sudėtingas ugdymo problemas.

Keičiasi dauguma mokytojo veiklos aspektų (tikslai, struktūra, turinys, metodai, priemonės ir kt.), kartu kinta (manoma, jog per lėtai) ir atrankos į mokytojų rengimo institucijas, teorinio ir praktinio būsimų mokytojų rengimo, priėmimo į darbą, kvalifikacijos kėlimo ir kt. tvarka. Pavyzdžiui, prailginta mokytojų rengimo trukmė (mažiausiai 3 m.), mokytojų rengimo institucijos įgyja aukštesnį statusą nei turėjo anksčiau; rengiant mokytojus esminiu pokyčiu laikomas mokymo praktikos analizės pratybų įvedimas; kuriamos mokytojų rengimą koordinuojančios institucijos; keliant mokytojų kvalifikaciją akcentuojami naujų informacijos ir komunikacijos technologijų mokymosi kursai, švietimo vadybos kursai ir pan. Mokytojų profesinio ir socialinio statuso gerinimo problemos aktualios ir daugeliui šalių.

Mokytojų inspektavimo ir mokytojų veiklos vertinimo rezultatai darosi vis viešesni: apie juos informuojama visuomenė. Kai kuriose šalyse šias funkcijas vykdo specialiai įkurti centrai, tarnybos ir pan., dažniausiai pripažįstama, jog tokius vertinimus parengti ir atlikti gali patys mokytojai.

4. Pagalba moksleiviams

Visose šalyse pripažįstama moksleivių teisė į pagalbą visais su jų mokymusi mokykloje ir jų asmenybės raida susijusiais klausimais. Tą pagalbą apima psichinės, emocinės, socialines problemas, taip pat mokymosi kursų, tolesnio mokymosi bei profesijos (karjeros) pasirinki-

mo problemas, ji gali būti teikiama tiek mokykloje, tiek už jos ribų.

Pagalba moksleiviams mokykloje visose šalyse pirmiausia laikoma mokytojų, kasdien tiesiogiai kontaktuojančių su moksleiviu, pareiga. Tačiau kai kuriose šalyse mokytojams padeda šias funkcijas atlikti specialus mokytojas konsultantas. Danijoje tai paprastai būna didesnę patirtį turintis mokytojas, galintis patarti mokiniams, mokytojams ir tėvams, užmezgantis ryšius su kitomis edukacinėmis ir socialinėmis institucijomis, verslo atstovais ir pan. Nuo 1994 m. profesinis orientavimas ir pagalba visais mokymosi profilių, kursų rinkimosi ir pan. klausimais Danijoje įtraukta į visų nuo pirmos klasės (o ne nuo septintos, kaip buvo anksčiau) dėstomų dalykų programas. Švedijoje nuo 1994 m. kiekvienos mokyklos direktorius atsakingas už tai, kad kiekvienas mokinys mokykloje gautų būtiną pagalbą mokymosi ir profesinio orientavimo srityje. Anglijoje ir Velse yra senos pradžios ir bendrojo lavinimo mokyklos mokinių globojimo tradicijos. Bendrojo lavinimo mokyklos moksleiviams specialūs karjeros mokytojai, kooperuodamiesi su pomokyklinių tarnybų specialistais, teikia pagalbą mokymosi ir karjeros rinkimosi srityje. Islandijoje specialūs moksleivių konsultantai dirba mokyklose arba regioniniuose švietimo skyriuose.

Ispanijoje, Suomijoje ir Škotijoje mokytojai konsultantai arba jų grupės dirba tikrai bendrojo lavinimo mokyklose, pastarosiose dviejose šios tarnybos įkurtos jau 1970 m. Jose dirba mokytojai, įgiję mokytojo konsultanto kvalifikaciją. Liuksemburge 1987 m. įsteigtas psichologinės ir edukacinės pagalbos centras, besirūpinantis mokinių informavimu ir konsultavimu bei psichologinės ir edukacinės pagalbos licėjų mokiniams koordinavimu.

Yra tik keletas šalių, kuriose iki šiol nėra įteisinta konsultanto, kaip specialisto, parei-

gybė, ir šias funkcijas kasdienėje savo veikloje privalo atlikti visi mokytojai.

Pagalba moksleiviams kitose institucijose už mokyklos ribų irgi egzistuoja daugelyje šalių jau daug metų. Štai Belgijoje (flamandų bendruomenėje) moksleiviams skirti psichologiniai, medicinos ir socialiniai centrai teikia visokeriopą pagalbą, pataria akademiniais ir karjeros klausimais. Šių centrų tarnybose dirbančios įvairių specialistų komandos aptarnauja visus nuo lopšelinukų ir pradinukų iki bendrojo lavinimo mokyklos absolventų. Suomijoje įdarbinimo tarnybos teikia informaciją ir konsultacijas tolesnio mokymosi ir karjeros klausimais, šeimos klinikos – psichologinį ir psichiatrinį konsultavimą, sveikatos centrai atsakingi už mokinių sveikatos priežiūrą. Prancūzijoje veikia du pagalbos centrai: nacionalinis švietimo ir profesinės informacijos biuras (teikia informaciją apie mokymosi ir karjeros galimybes) ir profesinio informavimo ir konsultavimo tarnyba (siūlo įvairias informavimo ir konsultavimo paslaugas moksleiviams ir nesimokančiam jauniui). Įdomios Olandijos pastangos: įvairių specialistų komanda turi padėti spręsti absoliučiai visas mokykloje iškylančias problemas, kartu tobulinti visą ugdymo procesą, stiprindami švietimo teorijos ir praktikos ryšius, gerindami ugdymo turinį, taikydami švietimo psichologijos mokslo laimėjimus, tirdami ir tobulindami mokyklos organizaciją ir skatindami inovacijas. Be to, dar veikia atskiri padaliniai laimėjimams vertinti, ugdymo tyrimams ir jo turiniui tobulinti.

Anglijoje ir Velse ypač gausu pomokyklinių pagalbos centrų (ugdymo psichologijos centrai, specialiųjų ugdymo poreikių įvertinimo grupės, karjeros tarnybos ir kt.). Škotijoje psichologinės tarnybos, skirtos visų amžiaus tarpšnių vaikams, veikia jau kelis dešimtmečius. Šias institucijas tvarko, valdo ir finansuoja

įvairiose šalyse arba valstybė, arba regioninė, t. y. vietinė, valdžia ar švietimo institucija.

Per pastaruosius du tris dešimtmečius daugelyje ES šalių įsitvirtino šiek tiek skirtingi, tačiau iš esmės imant nesunkiai pastebimi du pagrindiniai pagalbos moksleiviams teikimo modeliai – **mokyklos viduje** (teikia kvalifikuoti specialistai ir mokytojai arba visi mokytojai) ir **pomokyklinis** (atskirai arba grupėje dirbantys psichologai, medikai, pedagogai). Jų darbo tikslai, formos ir metodai didesnių pokyčių pastaruoju metu nepatyrė. Buvusios šioje srityje kiek atsilikusios Graikija, Ispanija, Italija, Olandija, Portugalija ir Islandija įstatymiškai įtvirtino kai kurias modifikacijas savo pagalbos tarnybų struktūroje. Pavyzdžiui, Graikijoje edukacinis ir profesinis orientavimas dabar apima visą bendrojo lavinimo mokyklos laikotarpį, Ispanijoje pagalbos tarnybos tapo pavaldžios bendruomenės valdžiai, Olandijoje pagalbą teiks nacionalinio ir regioninio lygmens edukacinės tarnybos bei nacionaliniai edukaciniai konsultavimo centrai. Nuo 1991 m. psichologijos bei švietimo konsultavimo specialistai pradėjo savo darbą Portugalijoje. Tarp kitų šalių kiek labiau išsiskiria tikrai Škotija, pastaraisiais metais ypatingą dėmesį skyrusi psichologinės pagalbos teikimui visai šeimai (o ne atskiram mokiniui) ir jos poreikių diagnozavimui (A Decade..., 1997; Handbook..., 1989, p. 333–357).

Baigiamosios pastabos

Apibendrindami norėtume pasakyti, jog **ES šalyse vykstantys švietimo pokyčiai yra evoliucinio (ne revoliucinio) pobūdžio** (pvz., Rytų Europoje ar Lietuvoje). Tačiau vienu atžvilgiu galima nesunkiai įžvelgti švietimo pertvarkos ir inovacijų procesų panašumą visuose minėtuose regionuose: **lūkesčiai ir išlaidos paprastai gerokai pralenkia numatomus rezultatus**.

tatus. Naivus optimizmo ir didelių lūkesčių švietimo reformų rezultatų atžvilgiu, jų poveikio asmenybei ir visai visuomenei atžvilgiu era baigėsi daugelyje ES šalių. Vis dažniau kalbama apie **reformų efektyvumą ir ekonomines sąnaudas**, nes daugelyje šalių švietimo finansavimas dėl ekonominės krizės arba nuostatų, jog didesnis finansavimas nebūtinai duoda geresnius rezultatus, buvo sumažintas arba įšaldytas. Ir toliau lieka aktualūs pedagogikos klasiko P. Coombs'o prieš beveik pusšimtį metų (1968 m.) pasakyti žodžiai: **Reikia siekti naujų papildomų švietimo formų, kurios būtų lankstesnės ir paliktų daugiau erdvės socialinei iniciatyvai.** Alternatyvūs projektai gali būti diegiami visur (darbovietėse, neformaliajame švietime ir kt.), nes tai sumažina išlaidas ir palengvina formaliojo švietimo našta, kartu užtūšuoja jo **rigidiškumą ir inertiškumą bei lėtą reagavimą į naujus žmonių rengimo gyvenimui reikalavimus.** Tai geriausi būdai švietimui gerinti be didžiulių sąnaudų ir esminių reformų.

Matyti daug pastangų į švietimo sistemas inkorporuoti tokias veiklos ir paslaugų rūšis, kurios anksčiau buvo tik **šalutinės:** informavimas ir konsultavimas, kompensacinis ugdymas (pvz., imigrantų vaikams), dėmesys kaimo gyventojų švietimui, nestandartiški būdai įgyti vidurinį išsilavinimą ir kt. Vienaip ar kitaip organizuotos įvairiose šalyse šios tarnybos integravosi į švietimo sistemą, rado savo vietą ir paskirtį. Kaip bebūtų paradoksalu, prieš 25 šimtmečius senovės Graikijoje įkurtos kilmingųjų vyrų, kaip būsimo visuomenės elito, ugdymui skirtos institucijos tapo vieta, kurioje dabartiniai įvairių rasių, kultūrų bei gebėjimų ir negalių berniukai ir mergaitės įgyja bendrą išsilavinimą.

Galima sakyti, jog **per pastaruosius dešimtmečius pradžios ir pagrindinės mokyklos beveik jokioje ES šalyje esmingesnių pertvarkymų nepatyrė**, – jų veikla gana stabili ir palan-

kiai vertinama. Pastaraisiais metais pradžios mokyklos mokymo metodikos buvo gerokai patobulintos, nors ir prisidėjo papildomų reikalavimų rūpintis ne tik elementariųjų įgūdžių teikimu, bet ir emocinių, socialinių ir kt. vaiko poreikių tenkinimu. O štai **vidurinis išsilavinimas kol kas laikomas problematiškiausiu ir prieštaringiausiu sektoriumi visų šalių švietimo sistemose**, dar tebeieškančiu savosios vietos. Nemažai padėtį komplikuoja tai, jog viduriniojo išsilavinimo sektoriui tenka sunkiausio amžiaus tarpsnio moksleiviai ir problemos, susijusios su mokyklos baigimo laikotarpiu. Be to, vidurinis išsilavinimas dar neseniai buvo skirtas tik elitui, siekiančiam aukštojo mokslo, ir tik palyginti neseniai daugelyje šalių jis jau tapo masine institucija. Faktiškai visose šalyse ši problema yra pripažinta kaip reikalaujanti naujų optimaliausių sprendimų. Tai sukėlė bangą įvairių bandymų surasti būdus visiems mokiniams pasiekti reikiamų mokymosi standartų, nemažinant bendro mokymosi lygio; įtvirtinti geresnius ryšius tarp pradžios ir pagrindinės mokyklos, pagrindinio ir tolesnio mokymosi; įjungti mokslinius ir socialinius laimėjimus į mokymo planus, kartu laikantys nuostatos, jog tai visiems skirtas švietimas (A Decade..., 1997; International Handbook..., 1997).

Tolesni socialiniai, politiniai, demografiniai pokyčiai, be abejonės, turės didelę įtaką švietimo raidai ir patys bus jos veikiami (Rytų Europos šalių demokratėjimas, imigracijos iš silpniau išsivysčiusių šalių intensyvėjimas ir kt.). Ypač daug pokyčių švietimo sistemos bus priverstos imtis dėl **autonomiškesnės, iniciatyvios ir gebančios adaptuotis nuolat kintančioje šiuolaikinėje darbo rinkoje asmenybės, pajėgios įveikti bedarbiystę, kuri, kaip manoma, ateityje sudarys didžiąją dalį kiekvieno žmogaus gyvenimo, ugdymo. Vėlesnis išitraukimas į darbo rinką, darbo valandų trumpinimas, ankstyvas išėjimas į pensiją, didesni gy-**

venimo lūkesčiai ir aspiracijos dar labiau veiks mūsų pasitenkinimą savo darbu, kuriame mes praleidžiame didelę dalį savo laiko ir taip pat labai padidins ir sureikšmins mūsų laisvalaikį bei jo kokybę.

Šios problemos visose šalyse gana panašios ir turėtų būti sprendžiamos **bendromis pa-**

stangomis, nes tarpusavio priklausomybė vis didėja, o bendri sprendimai neatsiranda izoliacijoje.

Šiame straipsnyje neturėjome tikslo atlikti Lietuvos švietimo pertvarkos eigos, dabartinės situacijos ir problemomų lyginimų, manome, jog tam reikalingas atskiras tyrimas.

LITERATŪRA

A Decade of Reforms at Compulsory Education Level in the European Union (1984–1994). Brussels, 1997.

Education at a Glance. OECD indicators. Organisation for Economic Co-operation and Development, 1995.

Handbooks of Education Ideas and Practices. London: Routledge, 1989.

International Handbook of Education and Development: Preparing Schools, Students and Nations

for the Twenty-First Century / W. K. Cummings, N. F. Meginn. Pergamon, 1997.

Malizia Fr. G. Mėginimas moksliskai apibrėžti mokinių akcentuojantį profesinį orientavimą // Švietimo naujovės. 1995. Nr. 1. P. 19–23.

Study Group on Education and Training: Report: Accomplishing Europe through Education and Training Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1997.

GENERAL OUTLINES OF THE MODERN EDUCATIONAL DEVELOPMENT IN THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION

Ramutė Kučinskienė

Summary

Contemporary common characteristics of education in European Union countries were studied in the article. Main topics such as educational objectives, curriculum, teacher training and work in class were studied. Also ways of psychological, emotional, edu-

cational and vocational assistance for pupils in these countries were under review. Some important comparisons accordingly to Lithuania education could be done but it requires a special investigation.